

T.C.

**PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
İSLAMİ İLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
MANEVİ DESTEK VE REHBERLİK
TEZSİZ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**AİLE İÇİ PROBLEMLERİN ÇÖZÜMÜNDE MANEVİ DESTEK VE
REHBERLİĞİN ÖNEMİ**

Fatih YALÇIN

DENİZLİ 2023

T.C.
PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
İSLAMİ İLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
MANEVİ DESTEK VE REHBERLİK
TEZSİZ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

AİLE İÇİ PROBLEMLERİN ÇÖZÜMÜNDE MANEVİ DESTEK VE
REHBERLİĞİN ÖNEMİ

Fatih YALÇIN

Danışman
Doç. Dr. İsmet EŞMELİ

TEZSİZ YÜKSEK LİSANS PROJE ONAY FORMU

İslami İlimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Manevi Destek ve Rehberlik Tezsiz Yüksek Lisans Programı öğrencisi Fatih YALÇIN tarafından hazırlanan “Aile İçi Problemlerin Çözümünde Manevi Destek ve Rehberliğin Önemi” başlıklı Tezsiz Yüksek Lisans Projesi tarafımdan okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından Tezsiz Yüksek Lisans Projesi olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. İsmet EŞMELİ

Danışman

Pamukkale Üniversitesi İslami İlimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun
/...../ 2023 tarih ve sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Doç. Dr. Harun ABACI

Enstitü Müdürü

BEYAN

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atıfta bulunulduğunu beyan ederim.

Fatih YALÇIN

26.12.2023

ÖNSÖZ

Aile, toplumu oluşturan en küçük birim, toplum yapısının en temel göstergesidir. Önce eşlerle başlayan daha sonra çocuk ve diğer akrabalarla büyüyen aile, toplumu oluşturmaktadır. Aile, karşılıksız sevgi ile fedakarlığın ilk ve en yoğun hissedildiği yerdir.

Dünyadaki siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel alanlarda yaşanan hızlı değişimlere rağmen, toplumsal yaşamın en temel kurumu olan aile, önemini ve varlığını sürdürmeye devam etmektedir. Köklü bir gelenekten beslenmekte olan ülkemiz aile yapısı Dünyadaki gelişmelere bağlı olarak ciddi sorunlar yaşamaktadır. Her geçen gün daha fazla hissedilen aile içi problemler, bu kurumunun toplumumuzun gündeminde daha fazla yer almasına ve bu problemin çözümü noktasında farklı çözümler geliştirilmesine neden olmaktadır.

İnsanların yaşadıkları sorunları çözmeye aşamasındaki ortak paydalarından birisi dindir. Çünkü din, inanan insanlar için daima maddi ve manevi şifa kaynağıdır. Dini danışmanlığın ortaya çıkmasıyla bazı insanlar ailevi sorunlarını psikolog ve aile danışmanlarının yanı sıra dini danışmanlara da açmış, aldıkları cevaplarla -görevlilerin ifadelerine göre- belli ölçülerde problemlerinden kurtulmuşlardır.

Aile yapımızın korunmasına katkı sağlamak, insanların dini konularda bilme ve danışma ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla Diyanet İşleri Başkanlığı Müftülükler bünyesinde “Aile ve Dini Rehberlik Büroları”nı açmıştır. Bu büroların aile içi gerginlikleri çözüme kavuşturmada önemli bir paya sahip olduğu görülmüştür

Biz de bu çalışmamızda Aile kavramı, ülkemizdeki “Manevi Destek Ve Rehberlik Uygulamaları”, Aile İçi Problemlerin Çözümünde Manevi Destek Rehberlik Uygulamasının rolü ve öneminden bahsedeceğiz.

Bu çalışmamızda her türlü destek ve yardımı esirgemeyen danışman hocam Doç. Dr. İsmet EŞMELİ 'ye şükranlarımı sunarım. Çalışma boyunca beni desteklediği, gösterdiği sabır ve fedakârlığı için kıymetli eşim Hatice YALÇIN'a teşekkür ederim

Fatih YALÇIN

ÖZET

Pamukkale Üniversitesi İslami İlimler Enstitüsü Tezsiz Yüksek Lisans Proje Özeti

Projenin Başlığı: Aile İçi Problemlerin Çözümünde Manevi Destek ve Rehberliğin Önemi

Projeyi Hazırlayan: Fatih YALÇIN

Danışmanı: Doç. Dr. İsmet EŞMELİ

Kabul Tarihi:

Sayfa Sayısı: viii (ön kısım) + 27

Anabilim Dalı: Felsefe ve Din Bilimleri

Programı: Manevi Destek ve Rehberlik

Tarihsel süreç incelendiğinde manevi danışmanlığın birçok değişik şekilde uygulandığı kabul edilmekle birlikte ülkemiz, manevî danışmanlık uygulamalarına profesyonel bir meslek olarak çok yeni başlamış, daha yolun başında kabul edilebilir. Bu noktada manevi danışmanlığa paralel olarak ülkemizde uygulanan dini danışmanlık kuramsal anlamda pastoral psikolojiye dayandırılmaktadır. Dünyada ve ülkemizde konu ile ilgili yapılan bazı çalışmalarda pastoral psikoloji ve Manevi Danışmanlık ve Rehberlik aynı anlamda kullanılmış, bazılarında ise iki farklı kavram olarak ele alınmıştır. Din ve maneviyat üzerinden aile sürecine bakıldığında aşkın olan, manevi duygu, inanç uygulamalarının sağlıklı ve mutlu bir evlilik ve bu evliliğin işlevselliğinde etkili bir rol oynadığı bilinmektedir. Din ve maneviyat sosyal ilişkileri güçlendirmek, ruhsal iyileşmeyi sağlamak, psikolojik dayanıklılığı ve direnci artırmak noktasında önemli ruhsal bir motivasyondur.

Anahtar kelimeler: : Aile, Aile İçi İletişim, Dini Danışmanlık, Rehberlik, İletişim.

ABSTRACT

Pamukkale University Institute of Islamic Sciences Abstract of Master Thesis

Title of the Project: The Importance Of Moral Support And Guidance In Resolving Domestic Problems.	
Author: Fatih YALÇIN	Supervisor: Doç. Dr. İsmet EŞMELİ
Date:	Nu. of pages: viii (pre text) + 27
Department: Philosophy and Religious Sciences Subfield: Spiritual Support and Guidance	
<p>Although it is accepted that spiritual counseling has been applied in many different ways when the historical process is examined, our country has only just started spiritual counseling practices as a professional profession and can be considered at the beginning of the road. At this point, religious counseling applied in our country in parallel with spiritual counseling is theoretically based on pastoral psychology. In some studies on the subject in the world and in our country, pastoral psychology and Spiritual Counseling and Guidance are used in the same sense, while in some others they are considered as two different concepts. When we look at the family process through religion and spirituality, it is known that transcendental, spiritual feelings and belief practices play an effective role in a healthy and happy marriage and the functionality of this marriage. Religion and spirituality are important spiritual motivations to strengthen social relationships, ensure spiritual healing, and increase psychological endurance and resistance.</p>	
Keywords: Domestic, Domestic Communication, Religious Counseling, Guidance, Communication.	

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	viii
GİRİŞ	1
1. Çalışmanın Amacı	1
2. Çalışmanın Önemi	2
3. Çalışmanın Konusu ve Kapsamı	2
BİRİNCİ BÖLÜM	3
AİLE VE MAHİYETİ	3
1.1. Aile Kavramı	3
1.2. Tarihte ve Türkiye’de Aile Kavramı	4
1.3. Yasal Düzenlemelerde Aile	6
1.4. Şiddet	8
1.5. Aile Problem/Şiddet	10
İKİNCİ BÖLÜM	15
AİLE İÇİ PROBLEMLERİN ÇÖZÜMÜNDE MANEVİ DESTEK VE REHBERLİK	15
2.1. Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Kavramı	15
2.2. Manevi Destek ve Rehberlik’in Tarihçesi	17
2.3. Aile İçi Problemlerin Çözümünde Manevi Destek ve Rehberliğin Önemi	19
SONUÇ	23
KAYNAKÇA	24

KISALTMALAR

a.g.e:	adı geçen eser
a.g.m:	adı geçen makale
AÜİFD:	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Bkz:	bakınız
c:	cilt
ev:	Çeviren
md:	madde
MEB:	Milli Eğitim Bakanlığı
sf:	sayfa numarası
TDV İA:	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
trhsz:	tarihsiz
yay:	yayınları, yayınevi
yay. haz:	yayına hazırlayan
vb:	ve benzeri

GİRİŞ

1. Çalışmanın Amacı

Modern psikoloji ise, bireyin davranışlarını motive eden benlik ihtiyaçları, hangi dürtü ve güdülerin insan zihnini yönlendirdiğini ve davranışlarını nasıl şekillendirdiğini inceler. Alan üzerine yapılan araştırmalar insan tutum ve davranışları hakkında ciddi bulgular ve bir bilgi dağarcığı oluşturmuştur. Din psikolojisi de modern psikolojiye paralel olarak bireyin dini davranışlarını inceleyerek dindarlık biçimlerini analiz ederek çalışmaktadırlar. Genelde modern psikolojinin tekniklerini kullanarak çalışan din psikolojisi bireyin inandığı dini düşünce üzerinden hareketle dini düşünce ve davranış üzerine çalışmakta ve dinin insan benini üzerine ortaya koyduğu metafizik boyutla da ilgilenmektedir. Bu nedenle dindarlık biçimleri üzerinde dururken mistik karakterli dindarlık üzerinde de durmaktadırlar. Aynı durum Müslüman bireyin davranışlarını inceleyen din psikologları için de geçerlidir. Onlar da Müslüman bireyin manevi gelişimiyle ilgilenen en önemli gelenek olan sufi yaşam tarzıyla ilgilenmektedirler. İşte buradan hareketle İslam inancının manevi boyutuyla ilgilenen ve tecrübî bir İslami ilim olan insan nefsi/beni üzerinden insanı tahlil eden tasavvuf ilmi oluşmuştur. İnsan benini oluşturan ruh, nefis, beden üzerine eğilen tasavvufî gelenek bireyin davranışlarının manevi yapıda nasıl gelişebileceği üzerine eğilirken, modern psikoloji insan davranışlarına daha çok çevre ve zihin dünyası ilişkisi çerçevesinde algılar ve ruh görünmez olduğu için ruhsal boyutunu gündemine almaz, bu nedenle modern psikolojinin insan algısı mekanik ve sınırlıdır. Bu yeni ilim dalı çalışma sahasını en çok psikolojik/manevi danışmanlık alanında bulacaktır. Rehberlik ve danışmanlık çağımızın geldiği nokta itibarıyla psiko-sosyal nedenlerin sonuçları olarak gittikçe yaygınlık kazanmakta ve çeşitliliği artmaktadır. Manevi danışmanlık ve rehberlik alandaki gelişmelerin en önemli unsurlarından birini teşkil etmektedir. Çünkü insanların fitratında sorunlarını birbirlerine anlatma dertlerini sevinçlerini üzüntülerini paylaşarak, sıkıntılarını anlatarak danışma istişare etme ve dini/manevi sorunlarını anlatarak manevi bir çıkış yolu arama eğilimleri vardır. Bu eğilimleri de en çok tasavvufta karşılık bulmaktadır. Bu çalışmayla birlikte aile içi problemlerin çözümünde manevi destek ve rehberliğin öneminin ele alınması amaçlanmaktadır.

2. Çalışmanın Önemi

Ülkemizde manevi danışmanlık alanının daha yeni bir alan olması nedeni ile tasavvufun manevi danışmanlıktaki yeterlilik alanları da yeni yeni keşfedilmeye başlanmıştır. Bu sebeple de tasavvuf temelli manevi danışmanlık ve rehberlik araştırılmaya ve psikolojik danışmanlıkta da rahatlıkla kullanılabilir hale gelmesi için araştırmalar yapılmaya müsait ve ihtiyaç duyulan bir alandır. Aile içi problemlerin çözümünde manevi destek ve rehberliğin önemini ele alındığı bu çalışma literatüre sunacağı katkı açısından önem taşımaktadır

3. Çalışmanın Konusu ve Kapsamı

Aile toplumsal yapının en küçük birimidir. Aile kavramı yapısal bir değişime uğramış olsa da önemini korumayı başarmıştır. Medeni kanunlar Türkiye'deki mevcut kanunların başında gelmektedir. İnsan doğumdan ölüme kadarki bütün süreçlerine medeni kanunlarla hâkim olmaktadır. Din ve maneviyat üzerinden aile sürecine bakıldığında aşkın olan, manevi duygu, inanç uygulamalarının sağlıklı ve mutlu bir evlilik ve bu evliliğin işlevselliğinde etkili bir rol oynadığı bilinmektedir. Din ve maneviyat sosyal ilişkileri güçlendirmek, ruhsal iyileşmeyi sağlamak, psikolojik dayanıklılığı ve direnci artırmak noktasında önemli ruhsal bir motivasyondur. Aşkın, manevi değer ve inanışlar kişilerin kendi yaşamlarını anlamlandırma ve sosyal alanda kendilerini tanımlamalarına, ilişkilerine anlam kazandırmalarına ve birbirlerine değer vermelerine yardımcı olmaktadır. Bu çalışmayla birlikte manevi danışmanlık ve rehberlerin aile problemlerinin çözümündeki etkisi işlenmektedir. Bu kapsamda ilk bölümde aile kavramı ikinci bölümde manevi destek ve rehberlik konusu ele alınmakta son bölümdeyse aile içi problemlerin çözümünde manevi destek ve rehberliğin önemine değinilmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

AİLE VE MAHİYETİ

1.1. Aile Kavramı

Toplumsal yapının en küçük birimi olarak bilinen aile, insanlık tarihi kadar eski bir kavramdır. Bu kavram yapısal bir değişim geçirmiş olsa da temelde ehemmiyetini korumayı başarmıştır. Winch'e göre aile, soyun devamlılığı açısından belli bir çevrede oluşmuş olan temel toplumsal yapı olarak tanımlanabilir.¹

TDK'ya göre aile; evlilik ve kan bağına dayanmakta olan karıkoca, çocuklar, kardeşler arasındaki ilişkilerin meydana getirdiği toplumdaki en küçük birliktir. UNICEF'in aile tanımıysa şu şekildedir; aile cemiyetin tabii ve temel unsurudur ve bu nedenle cemiyet ve devletin korunma hakkına sahiptir. bir diğer aile tanımı ise şöyledir; ideal aile tipi anne, baba ve çocuktan oluşan çekirdek aile türüdür.² Bu tanım modern aile tipi için de geçerlidir.

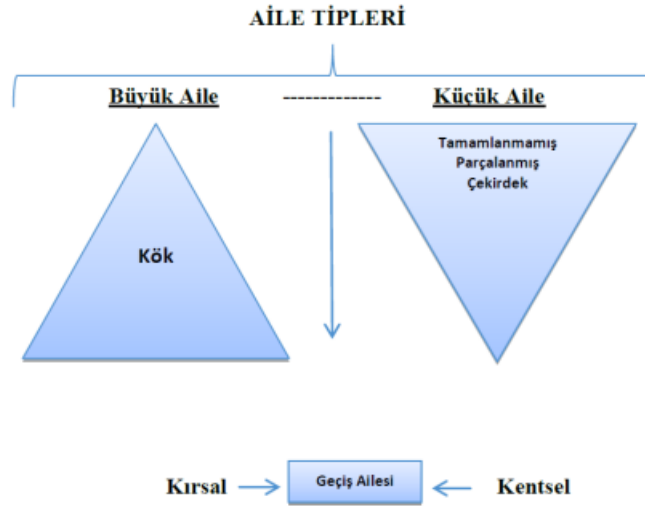
Aile kavramının evrensel boyutta da kendine ait özellikleri vardır. Bu özellikler şöyledir:

- Aile kendi içerisinde küçük bir sosyal sistemdir.
- Ailelerin kendi içerisinde meydana getirdiği kültürel değerleri vardır.
- Ailelerin kendine özgü yapısı vardır.
- Özgün temel fonksiyonları vardır.
- Aileler kendi içerisindeki yaşam döngülerini takip etmektedir.³

¹ Robert F. Winch, *The Modern Family, Halt Rinchait And Winston* (New York: Social Forces, 1952), 12.

² İsmail Doğan, *Vatandaşlık ve İnsan Hakları* (Ankara: Pegem Yayıncılık, 2007), 47.

³ Maciver, R. M., Charles Pagey, *Society*. (London: MacMillan, 1961), 37.

Şekil 1. Türkiye’de Aile Tipleri

Yukarıda bulunan şekilde aile tipleri kendi içerisinde ikiye ayrılır. Öte yandan hayat tarzlarına göre de kırsal ve kentsel olarak ikiye ayrılır.

1.2. Tarihte ve Türkiye’de Aile Kavramı

Osmanlı Devleti’ndeki aile yapısının da çekirdek veya geniş aile tipinde olduğu bilinmektedir. Genellikle Selanik ve İstanbul benzeri liman kentlerde çekirdek aile tipi görülmektedir; geleneksel kentlerdeyse geniş aile yapıları bulunmaktadır. Osmanlı Devleti’ndeki aile yapısında, ailenin dinî aidiyet ortamını millet sisteminin belirlemiş olduğu görülmektedir. Bununla birlikte millettten kastedilmekte olan anlayış biçiminin din ile bağlantılı olduğunu vurgulamak gerekir.⁴

Osmanlı Devleti’nde aile yapılarıyla alakalı gerçekleştiren araştırmalarda klasik ve yenileşme dönemlerine odaklanılmaktadır. Osmanlı Devleti’nin kuruluş dönemindeki klasik dönem geniş aile tipinin yaygın olduğu lakin miras defterine göre anne, baba ve çocuklarından meydana gelen bir çekirdek aile yapısının olduğu dönem şeklinde aktarılmaktadır.⁵

⁴ İlber Ortaylı, *Osmanlı Toplumunda Aile* (İstanbul: Pan Yayıncılık, 2001), 10.

⁵ Ahmet Tabakoğlu, *Osmanlı Toplumunda Aile, Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi I*, (Ankara: BAAK Yayınları, 1992), 86-87; Salih Aybey, “Osmanlıdan Günümüze Türk Toplumunun Aile Kurumuna Bakışı ve Aile Yapısındaki Değişimin Değerlendirilmesi”, *Tarih Okulu Dergisi* 9/27 (2010), 208.

Yenileşme dönemi devletin gerilemeye başladığı bir dönemdir. Bu süreçte aile yapısında da birtakım değişimler gerçekleşmiştir. Batılılaşma olarak da isimlendirilen bu dönemde, çocuklar eğitim amaçlı Batıya yollanarak aile yapısı hakkında bilgiler aktarmaları nedeni ile elçi görevini üstlenir.⁶

19. Yüzyıl'da yaşanan bu değişiklikler boşanmalara sebebiyet vermiştir. Aile arasındaki problemler, görücü usulüyle evlenmelerinden kaynaklı problemler, çok eşlilik, kadınlara boşanma hakkı verilmesi ve ülkede ailenin ehemmiyeti hususları bu dönemde ortaya çıkmıştır.⁷ Aile bağlarının güçlü olması devlet başarısında da rol oynamaktadır. Aile kurumuna Osmanlı Devleti'nde oldukça önem verilmekle birlikte, devlette ve tüm ikili ilişkilerde varlığını hissettirmektedir.

Cumhuriyet döneminde Türk aile yapısı toplumsal değişme uygun bir şekilde, ailedeki değişimlerin yaşandığı bir dönem olmuştur. Cumhuriyet döneminin aile yapısı incelenir iken Cumhuriyet'in temel felsefesine uygun bir şekilde, Batılılaşmanın yaşandığı kültürel dönüşümleri yaşayarak modernleşmenin göz ile görünen etkisi ile de şekillenmiştir.⁸

Devletin dağılmasının ardından kurulan Türkiye Cumhuriyeti tıpkı her bağımsız devlet gibi kendi toplumsal durumuna uygun bir şekilde yeni bir aile yapısı oluşturmuştur. Burada hedeflenen, ataerkil aile yapısının Cumhuriyet değerleri içerisindeki devrimlerle ile değiştirmek ve Türk kadınına özgün bir şekilde oluşturmaktır. Atatürk bu hedefini şu şekilde özetlemektedir: “(...) Daha endişesiz ve korkusuzca, daha dürüst olarak yürüyeceğimiz yol vardır. Büyük Türk kadınına çalışmamızda ortak yapmak, hayatımızı onunla birlikte yürütmek, Türk kadınına ilmi,

⁶ İsmail Doğan, *Osmanlı Ailesi* (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2001), 88; Aybey, “Osmanlıdan Günümüze Türk Toplumunun Aile Kurumuna Bakışı ve Aile Yapısındaki Değişimin Değerlendirilmesi”, 209.

⁷ Ortaylı, *Osmanlı Toplumunda Aile*, 19; Aybey, “Osmanlıdan Günümüze Türk Toplumunun Aile Kurumuna Bakışı ve Aile Yapısındaki Değişimin Değerlendirilmesi”, 209; Dilaver Cebeci, *Tanzimat ve Türk Ailesi* (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1993), 91-93; Alan Duben, “19. ve 20. Yüzyıl Osmanlı-Türk Aile ve Hane Yapıları”, *Türkiye’de Ailenin Değişimi* (Maya Matbaacılık ve Yayınları: İstanbul, 1984), 89-91.

⁸ Mehmet Eröz - Ali Güler, *Türk Ailesi* (Ankara: AKM Yayınları, 1998), 38.

ahlaki, sosyal, ekonomik hayatta erkeğin ortağı, arkadaşı, yardımcısı ve koruyucusu yapmak yoludur”.⁹

Türkiye Cumhuriyeti’nde sanayileşmenin görüldüğü senelerde toplumsal hayatta değişiklikler yaşanmıştır. Bu durumda kırsaldan şehre yapılan göçlerin etkisi büyüktür. Aile Araştırma Kurumu’nun 2006 senesinde yaptığı “aile yapısı araştırması” bu yaklaşımı doğrulamaktadır. Çalışmadaki oranlara göre; Türkiye’de hanelerin yüzde 6’sı tek kişilik hane halkı, yüzde 13’ü geniş aile, yüzde 80,7’si çekirdek ailelerden oluşmaktadır. Gelişmekte olan toplumsal yapı içerisinde kadınların da erkekler gibi çalışma yaşamında rol alması durumu aile yapıları içerisinde değişmelere neden olmuştur. Çocukların bakımıyla anne ilgilenir iken, iş hayatına girmesiyle bu sorumluluk bakıcılara devredilmiştir.¹⁰

1.3. Yasal Düzenlemelerde Aile

Medeni kanunlar Türkiye’deki kanunların başında gelmektedir. Bunun sebebi medeni kanunların toplumsal yaşamla alakalı olmasıdır. Doğumdan ölüme dek yaşanan bütün süreçlerle medeni kanunlar ilgilenir.¹¹ Anayasamızda, yasalarımızda ailedeki çocuk ve kadınlarla alakalı devletin koruma ve destek sorumluluğunun varlığı hukuk devletinin gerekliliğidir.¹²

İnsan haklarıyla alakalı gelişmelerin takip edildiği kaynak İsviçre Medeni Kanunu’nda ve hemen hemen tüm Batı devletlerin kanunlarında kadın-erkek eşitliğinin sağlanması ile ilgili çalışmaların yapılmasıyla beraber, Türkiye’de bu araştırmalar “Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi” ve taraf olduğumuz uluslararası sözleşmelerle Türk Medeni Kanunu’nda eşlerin eşit hakları olması açısından tekrardan düzenlenmelidir. 2004 senesinde Anayasada bulunan 10. maddenin 2. fıkrasının tekrardan düzenlenmesiyle erkek ve kadınların eşit hakları olduğu ve bu eşitliğin uygulanmasında devletin sorumlu olduğu hükmü verilmiştir.

⁹ Zeynep Şentürk Dızman, “Osmanlı’dan Günümüze Türk Aile Yapısının Değerlendirilmesi”, *Asol Journal* (2019), 836.

¹⁰ Aybey, “Osmanlıdan Günümüze Türk Toplumunun Aile Kurumuna Bakışı ve Aile Yapısındaki Değişimin Değerlendirilmesi”, 209.

¹¹ Hikmet Sami Türk, *Çağdaş Türkiye İçin Türk Medeni Kanunu* (Ankara: Adalet Bakanlığı, 2002), 23.

¹² Aliye Mavili, *Aile İçi Şiddet: Kadının ve Çocuğun Korunması* (Ankara: Elma Yayınevi, 2014), 18.

1997 senesinde Anayasada gerçekleşen değişiklikle birlikte kadın evlendiğinde kocasının soyadını almakta beraber kendi soyadını da alabilecektir. Bu değişiklikle birlikte kadınların eşitlik hakkı daha da belirginleşmiştir. 1999 senesindeyse ‘Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığı Önleme Sözleşmesi’nin ileri sürdüğü 15 ve 16. Maddeler ile alakalı maddelerin kaldırılması ve bu hususta mühim değişimlerin gerçekleştirildiği kanun tasarısı Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne sunulmuştur.¹³

Türk Medeni Kanunu’nda 2002 senesinde gerçekleştirilen birtakım düzenlemelerle şu düzenlemeler yapılmıştır:

- “Ailenin reisi kocadır” hükmünün yerine “evlilik birliğini eşler beraber yönetir” hükmü gelmiştir,
- Evlilik birliğinin temsil hakkını iki taraf birlikte üstlenmiştir,
- Eşlerin iş seçiminde bir diğerinden izin isteme zorunluluğunun bulunmadığı hükmü gelmiştir.

Aile birliğinin korunması ile ilgili olarak gerçekleştirilen bir diğer düzenleme 1998 yılında 4320 sayılı ‘Ailenin Korunması Hakkındaki Kanun’dur. Yönetmelik gereğiyle devletin bireyler için koruma kararını alabilmesi adına eşlerden birinin veya çocukların önlem alınması isteğinin bulunması için şiddete maruz kalmış olmaları gerekir.¹⁴

Kanun, ailede şiddet yaşayan kişilerin acil bir şekilde korunmasını ve gerekli önlemlerin alınmasını içermektedir. Gerçekleştirilen araştırmalarda varılan sonuçta kanun şiddete maruz kalan kişinin korunduğu şekliyle ifade edilmektedir. Evlilik birliği sürecinde eşler arasında yaşanabilecek sorunların üstesinden gelinememesi halinde bu durum boşanmayla sonuçlanabilir. Türk Medeni Kanunu bu süreçte aile üyelerine karşı koruyucu önlemleri sunmaktadır. “(...)Türk Medeni Kanun’un 169. maddesinde “boşanma davası açılınca hâkim, davanın devamı boyunca gereken, özellikle eşlerin

¹³ Cebeci, *Tanzimat ve Türk Ailesi*, 91-93; Duben, “19. ve 20. Yüzyıl Osmanlı-Türk Aile ve Hane Yapıları”, *Türkiye’de Ailenin Değişimi*, 89-91.

¹⁴ İlknur Uluğ, “Ailenin Korunmasına Dair Kanun Hükümleri Çerçevesinde Aile İçi Şiddetin Önlenmesi”, *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi* 6 (2005), 440.

barınmasına, geçimine, eşlerin mallarının yönetimine ve çocukların bakım ve korunması ile alakalı geçici önlemleri re'sen alır” söylemiyle beraber aile hakimine sınırsız yetki verildiği görülmektedir.¹⁵

“Çocuğa yönelik tedbir kararı alınırken çocuğun önceki yaşam düzeninin en az bozulması, yaş ve gelişim düzeyi, anneye bağımlılık hali, eşlerin bireysel özellikleri, yaşam ve çalışma şartları göz önüne alınır. Bu değerlendirmenin sonucunda hakim çocukların hangi eş yanında kalacağına veya eşlerin uygun olmaması halinde, Medeni Kanun’un 348. maddesi gereği koruma altına alınmasına karar verebilmektedir” Çocuğun tedbiren (geçici) olarak velayetinin kime verileceğinin tespit edilmesiyle çocuğun diğer ebeveyn ile görüşme süresi kısaltmakta veya hiç olmamaktadır.¹⁶

1.4. Şiddet

Şiddet, Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından, “Kişinin kendine, başka bir kişiye ya da bir gruba veya topluluğa karşı tehdidi, fiilen fiziksel olarak gücü ve hakimiyeti kasıtlı olarak kullanması sonucu, şiddet uygulanan kişide yaralanma, ölüm, psikolojik zarar veya yoksunluk ile sonuçlanma olasılığının bulunması” durumu olarak tanımlanmaktadır.

Sözlüklerde, şiddet ile ilgili; bir kişiye, baskı veya güç uygulayarak istemediği bir şeyi yaptırmak veya yapmak, şiddet uygulama fiili, duyguların kaba bir şekilde açığa çıkarılması eylemi; bir eylemin karşı konulamayan gücü, kaba doğası gibi tanımlar bulunmaktadır.¹⁷ Bunun yanında şiddetin birçok tanımında; kişinin malına, canına zarar vermek için yasaya aykırı güç kullanmak, yaralamak, öldürmek gibi benzer ifadeler yer almaktadır.¹⁸

Toplumda, şiddet eylemi olarak nitelendirilen davranışların başında; yaralama, gasp, kapkaç, soygun, dövme/darp etme, kavga, aile içi şiddet, tecavüz, cinayet,

¹⁵ Mavili, *Aile İçi Şiddet: Kadının ve Çocuğun Korunması*, 39; Uluğ, “Ailenin Korunmasına Dair Kanun Hükümleri Çerçevesinde Aile İçi Şiddetin Önlenmesi”, 439.

¹⁶ Uluğ, “Ailenin Korunmasına Dair Kanun Hükümleri Çerçevesinde Aile İçi Şiddetin Önlenmesi”, 439.

¹⁷ Necmettin Özerkmen - Haydar Gölbaşı, “Toplumsal Bir Olgu Olarak Şiddet”, *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi* 8/15 (2010), 27.

¹⁸ Özerkmen - Gölbaşı, “Toplumsal Bir Olgu Olarak Şiddet”, 30; Tülay Yılmaz Bingöl – Zümrüt Yılar Erkek, “Duygusal Zekâ ve Şiddet”, *MEYAD Akademi* 1/2, (2020), 168.

terörizm ve savaş gibi durumlar gelmektedir. Bu eylemlerin meydana gelmesinde en çok etkisi olan unsurlar ise aşağıda sıralanmaktadır.¹⁹

- Boşanma ile ilgili olarak yaşanan sorunlar
- Eşlerin aralarında yaşamış olduğu aldatma olayları
- Okulla ilgili olarak meydana gelen öğrenci-öğrenci, öğrenci-okul sorunları
- Kıskançlık, dedikodu, tartışma, intikam faktörleri,
- Ekonomik sorunlar
- Statü ve prestijle ilgili şeref, namus gibi algılamalar
- Kız meselesi
- Kan davası
- Alkol, uyuşturucu ve uçucu maddelerin etkisi,
- Kitle iletişim araçlarının olumsuz etkisi
- Kesici alet ve silah taşıma oranının yüksek olması
- Çete ve mafya oluşumlarıyla alakalı olaylar
- Bireysel adalet arayışları
- Kişilik bozuklukları ve zihinsel yetersizliklerin yol açtığı olaylar.

Şiddete en çok maruz kalanların başında kadınlar gelmektedir. Kadınlar şiddeti en fazla aile içinde görmektedir. Dünyada kadınların üçte biri şiddete, beşte biri ise hayatlarını paylaştıkları erkekler tarafından fiziksel ya da cinsel şiddete

¹⁹ Zahir Kızmaz, “Şiddetin Sosyo-Kültürel Kaynakları Üzerine Sosyolojik Bir Yaklaşım”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 16/2 (2006), 256.

uğramaktadırlar.²⁰ Şiddet, kadınlarda fizyolojik ve psikolojik açıdan çok fazla sağlık sorununun yanı sıra ölümlere ve sakatlanmalara neden olmaktadır.²¹

1.5. Aile Problem/Şiddet

Sosyo-ekonomik, kültürel, sınıfsal farklılıkların da ötesinde uluslararası boyutta küresel bir sorun olarak karşımıza çıkan aile içi şiddet; sosyal sistemin çeşitli bölümleri üzerinde bir yük olarak görünmekte ve sessiz, sedasız ve ne yazık ki dramatik bir şekilde bir milletin geleceğini etkilemektedir. Şiddet uygulayanlar, kolluk kuvvetlerinin olaya dahil olması, sağlık birimlerinin vermiş olduğu hizmet, işgücü kaybı ve kalkınmadaki genel ilerleme açısından ülkenin servetlerine mal olmaktadır. Bu maliyetler sadece şimdiki nesli etkilemekle kalmamakta, bir kişinin başka bir kişiye saldırısı olarak başlayan bu olgu, bu durumdan en çok etkilenen aile ve toplum aracılığıyla geleceğe de yansımaktadır.²²

Aile içi şiddet yaygın olarak kadına yönelik gerçekleşmektedir. Bunun yanında eğer ailede çocuk varsa, çoğunlukla hem baba tarafından hem de şiddete uğrayan anne tarafından çocuğa da şiddet uygulanmaktadır. Bu durum aile içinde güçlü olanın güçsüz olana tahakkümüdür. Erkek, kadını istediği davranışa sevk etmek için gücünü kullanmaktadır. Bu durum, erkeğin kadın üstünde egemen olmasına sebep olan cinsiyet politikaları ve erkeğin üstün olduğu düşüncesi üstüne inşa edilmiş cinsiyet ayrımcılığı ile yakından alakalıdır.²³

Aile içi şiddetin en yaygın nedenleri arasında yetersiz aile ilişkileri, kumar ve alkol gibi kötü alışkanlıklar, ekonomik sorunlar, istismara uğramak veya çocukken şiddete tanık olmak, kadınların eğitim durumunun düşük olması ve kısırlık gösterilmektedir.²⁴

²⁰ Didem Kaya- Zehra Gölbaşı, “Son Sınıf Hemşirelik ve Ebelik Öğrencilerinin Gebelikte Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle İlgili Görüşleri”, Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi 7/4, (2016) 202-208.

²¹ Zahir Kızmaz, “Şiddetin Sosyo-Kültürel Kaynakları Üzerine Sosyolojik Bir Yaklaşım”, 257.

²² Ravneet Kaur – Suneela Garg, “Addressing Domestic Violence Against Women: An Unfinished Agenda. Indian Journal Of Community Medicine: Official Publication Of Indian Association Of Preventive & Social Medicine”, 33/2, (2008) 75.

²³ Gizem Özkan, “Kadına Yönelik Şiddet-Aile İçi Şiddet ve Konuya İlişkin Uluslararası Metinler Üzerine Bir İnceleme”, Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi 7/1 (2017), 554.

²⁴ Emel Bahadır Yılmaz – Fatma Öz, “The Effectiveness of Empowerment Program on Increasing Self-Esteem, Learned Resourcefulness, and Coping Ways in Women Exposed to Domestic Violence”, Issues Ment Health Nurs 39/2 (2018),138.

Kadınları karşı aile içi şiddetin nedenlerini ve sonuçlarını anlamak için konunun özenle tanımlanması önemlidir. Bu şiddet türü temel olarak Kadına Karşı Aile İçi Şiddet ve Yakın Partner Şiddeti başlıkları altında ele alınmaktadır. Kadına karşı Aile İçi Şiddet, İnsan Hakları Çalışmaları alanında en çok tartışılan olgulardan biridir. Bu nedenle, bu terim bilim adamları ve insan hakları örgütleri tarafından zaten tanımlanmıştır. Kadına karşı aile içi şiddet, mağdurun ait olduğu çevre veya bir koca, birlikte olduğu kişi veya herhangi bir aile üyesinin mağduru ile birlikte yaşadığı çevrede her türlü fiziksel, duygusal veya psikolojik şiddet uygulamasını ifade eder. Sadece tehdit etmekle ya da yakından tanıyan herhangi bir kişi aracılığıyla olabilir.²⁵

Aile üyeleri ebeveynler, kardeşler veya çocuklar olabilir. Çünkü tanım, failin aynı hane içinde yaşaması değil, ilişki açısından yakın biri olmasını gerektirmektedir.²⁶ Dünya Sağlık Örgütü (WHO) Kadına Karşı Şiddeti, kişinin kendisine, başka bir kişiye veya bir gruba veya topluluğa karşı, yaralanmayla sonuçlanan veya sonuçlanma olasılığı yüksek olan fiziksel güç veya gücün tehditle veya fiili olarak kasıtlı kullanımı olarak ölüm, psikolojik zarar, gelişme geriliği veya yoksunluk tanımlamaktadır.

Aile içi şiddeti tek bir olay veya olayı gözlemleyerek ele almak mümkün değildir. Aksine, fiziksel, psikolojik ve cinsel şiddeti içeren karmaşık bir istismar sürecini gösterir. Bazen ekonomik şiddet şeklinde de gelir. "Aile içi şiddet" terimi tarafsız bir şekilde tanımlanmış olmasına rağmen, çoğu durumda cinsiyetler arasındaki yaygın eşitsizlik nedeniyle toplumsal cinsiyete dayalı şiddeti içerir. Flury ve Nyberg, cinsiyet şiddeti" ifadesini, güç ve cinsiyetle bağlantılı olarak bir başkasının bedensel ve duygusal bütünlüğüne karşı yapılan her türlü zararı ve ayrıca fiziksel veya diğer otorite biçimlerinin sömürülmesini kapsayacak şekilde kullanmıştır.²⁷

Erkekler ve kadınlar şiddeti farklı şekillerde yaşarlar. Genellikle erkekler halka açık yerlerde mağdur olurken, kadınlar sosyal olarak yakın ilişkiler içinde oldukları ev ortamında yer alırlar. İki araştırma, Alman toplumunda kadına karşı şiddetin %99'unun

²⁵ Marianne Flury- Elisabeth Nyberg- Anita Riecher-Rössler, "Domestic Violence Against Women: Definitions, Epidemiology, Risk Factors And Consequences" Swiss Med Wkly 2010), 35-36.

²⁶ Flury- Nyberg- Riecher-Rössler, "Domestic Violence Against Women: Definitions, Epidemiology, Risk Factors And Consequences", 2.

²⁷ Flury- Nyberg- Riecher-Rössler, "Domestic Violence Against Women: Definitions, Epidemiology, Risk Factors And Consequences", 26.

erkekler tarafından gerçekleştirildiğini ve erkeklerin kamusal ortamlarda mağdur olduğunu göstermektedir.²⁸

Bazı bilim adamları aile içi şiddeti, evlilik veya yakın bir ilişkisi olan kadınların kocaları veya birlikte oldukları erkekler tarafından şiddete maruz kalma biçimi olarak adlandırmışlardır. Deskesedy ve Hinch bu şiddeti, eşlerin istismarı veya dövülmesinin cinsiyet özelliklerine işaret ederek adlandırmıştır.

Buzawa ve Buzawa, aile içi şiddetin en yaygın olarak kabul edilen tanımına göre, yakın bir ilişkideki bir ortak diğerini kötüye kullanır. Aile içi şiddet, eş şiddeti ve aile içi şiddet olarak da bilinir. Bu bir istismar modelidir. Bazı akademisyenler asıl meselenin toplumun kadınlara karşı şiddet hakkındaki örtük görüşleri olduğuna inanmaktadır

Williamson'a göre, WHO tanımı açıkça "istismarın cinsiyete dayalı bir boyutunu" içermemektedir. Diğerleri, Aile içi şiddetin "bir kişinin bir başkasına karşı fiziksel zarar verme girişiminde bulunan veya kasıtlı olarak tehdit eden davranışı" olarak tanımlarken, diğerleri bunu "başka bir kişiye fiziksel acı veya yaralanmaya neden olma niyetiyle veya algılanan niyetiyle gerçekleştirilen herhangi bir faaliyet" olarak tanımlamıştır.²⁹

Atsbury ve Cebreal aile içi şiddeti "sadece şiddet olaylarıyla değil, aynı zamanda erkeklerin kadın partnerlerini duygusal ve psikolojik olarak kötüye kullanmalarıyla da karakterize edilen kronik bir sendrom" olarak tanımlamaktadır. Aile içi şiddeti belirsizdir. Yaygın ifadelerin bağlama bağlı anlamları, çeşitli teorik bakış açılarından ve alanlardan türetilmiştir. Yine de, kadınların ve kız çocuklarının istismarının, kadınların erkeklere boyun eğmesi nedeniyle "toplumsal cinsiyete dayalı şiddet" olarak sınıflandırılması gerektiği konusunda giderek artan bir uluslararası fikir birliği vardır.³⁰

²⁸ Özkan, "Kadına Yönelik Şiddet-Aile İçi Şiddet ve Konuya İlişkin Uluslararası Metinler Üzerine Bir İnceleme", 555.

²⁹ Nancy A. Crowell- Ann W. Burgess, "Understanding Violence Against Women" Whashington DC: American Psychological (1996) 10.

³⁰ Kaur –Garg, "Addressing Domestic Violence Against Women: An Unfinished Agenda. Indian Journal Of Community Medicine: Official Publication Of Indian Association Of Preventive & Social Medicine", 76.

Aile içi şiddet, aile içinde gerçekleşen ancak yakın ilişkileri içermeyen bir eylemi ifade eder. Bunu karmaşıklaştıran şey, kadınların eşlerinden ayrıldıklarında bile istismar edilebilmeleridir. Ek olarak, "aile içi şiddet" terimi, kadınların sıklıkla kurban, erkeklerin ise sıklıkla istismarcı olduğu cinsiyetçi bir manzarayı gizler. Erkeklerin kadın şiddetinin %90'ından fazlasından sorumlu olduğu tahmin edilmektedir. Aile içi istismarın karmaşıklığını tam olarak kavramak için toplumsal cinsiyet analizi gereklidir. Otoritenin kötüye kullanılması şiddetin içindedir ve fiziksel güç yerine kullanılabilir. Bu, hiyerarşik cinsel ilişkilere sahip topluluklar için geçerlidir. Feministler erkeklerin kadınları kontrol etmek için şiddet kullandığını iddia etmektedir.³¹

Birçok feministin belirttiği gibi, aile içi şiddetin cinsiyetçi ve mahrem bir boyutu vardır. Onlardan biri "bilinen erkeklerden şiddet uygulaması". Bu rapor, bu bilinen erkeklerin uyguladığı şiddeti "aile içi şiddet" olarak adlandırıyor. Değişen tanımlara rağmen, Aile İçi Şiddet feminist çalışmalarda yaygın olarak kullanılan bir terimdir.³² Aile İçi Şiddet'i bir eşe veya partnere karşı erkekten erkeğe aile içi şiddet olarak tanımlamaktadır. Şiddet kardeş, ebeveyn-çocuk, flört, eski ortaklar ve dinler arası ilişkilerde ortaya çıkar. Şiddet eylemleri tecavüz, cinsel saldırı ve cinayeti içerir. BM tarafından tanımlandığı şekliyle Aile içi şiddet "ister kamusal ister özel alanda olsun, kadınları yaralayan veya yaralamakla tehdit eden her türlü toplumsal cinsiyete dayalı şiddet eylemidir." Birleşmiş Milletler kadına karşı şiddetin ortadan kaldırılması bildirgesine göre, aile içi şiddet bir insan hakları sorunudur.

Kadın birlikteliklerin erkek birliktelikler tarafından istismar edilmesi, aile içi şiddetin en yaygın biçimidir. "Yakın partner" terimi, yakın bir ilişki içinde olan iki kişi arasındaki şiddeti ifade eder. Bu nedenle eski eş veya erkek arkadaş, kız arkadaş veya partneri gibi evlilik dışı partnerler tarafından gerçekleştirilen fiziksel, cinsel veya psikolojik istismar olan "aile içi şiddet"ten daha geniş bir davranış yelpazesini kapsar.³³

³¹ Monica McWilliams, *Bringing It Out in the Open: Domestic Violence in Northern Ireland: A Study Commissioned by the Department of Health and Social Services* (Northern Ireland: HM Stationery Office, 1993), 53.

³² McWilliams, *Bringing It Out in the Open: Domestic Violence in Northern Ireland: A Study Commissioned by the Department of Health and Social Services*, 65.

³³ Flury- Nyberg- Riecher-Rössler, "Domestic Violence Against Women: Definitions, Epidemiology, Risk Factors And Consequences", 26.

Yakın partner şiddeti doğası gereği sadece cinsel değildir. Yakın partner şiddetinin çeşitli biçimleri arasında fiziksel istismar, cinsel taciz, psikolojik işkence, duygusal şantaj ve ısrarlı takip sayılabilir. Araştırmalara göre, yakın şiddet, küresel olarak birçok kadını etkiliyor. Dolayısıyla bu çalışmanın odak noktası, herhangi bir kadına kan, evlilik veya nikahsız nikahla işlenen şiddeti ifade eden kadına karşı Aile İçi Şiddet (DVAW) terimi olacaktır. Dolayısıyla bu çalışmanın odak noktası, herhangi bir kadına kan, evlilik veya nikahsız, nikahla işlenen şiddeti ifade eden "Kadına Karşı Aile İçi Şiddet" terimi olacaktır.³⁴ Aynı zamanda kıdemli bir erkek veya ailede onu destekleyen diğer erkekler tarafından istismarı da içerir. Aile içi şiddet, psikolojik/duygusal istismarın yanı sıra fiziksel zararı tehdit eden, teşebbüs eden veya fiilen veren davranış olarak tanımlanır. Buna ciddi sözlü taciz ve psikolojik zarara neden olan diğer eylemler dahildir. Bir sonraki bölüm aile içi şiddeti ve bunun kadınlar üzerindeki etkisini tartışmaktadır.

Aile içi şiddet, sosyal, ekonomik, kültürel ve politik faktörleri etkileyebilecek çeşitli biçimlerde mevcuttur. Araştırmalar aile içi veya yakın partner şiddetinin fiziksel, cinsel, duygusal ve psikolojik şiddet şeklinde olabileceğini göstermektedir. Erkek egemen davranış, kadınların hareket kabiliyetini kısıtlaması, ekonomik şiddet ve benzeri tutumlarla sonuçlanabilir.³⁵

³⁴ Flury- Nyberg - Riecher-Rössler, "Domestic Violence Against Women: Definitions, Epidemiology, Risk Factors And Consequences", 4.

³⁵ Eva Schlesinger Buzawa- Carl G. Buzawa, *Domestic Violence: The Criminal Justice Response*, (Sage Publications, 2002), 75.

İKİNCİ BÖLÜM

AİLE İÇİ PROBLEMLERİN ÇÖZÜMÜNDE MANEVİ DESTEK VE REHBERLİK

2.1. Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Kavram

“Manevi danışmanlık nedir?” sorusunun birden çok cevabı vardır. Manevi-dini danışmanlığı danışan kişinin problemi üzerinde çözüme yönelik bir şekilde iyileştirme, yardım, destek ve yönlendirme faaliyetlerini kapsayan ve din alanında çalışan kişiler tarafından gerçekleştirilen eylem ve faaliyetler topluluğunu ifade eder.³⁶ Tanımı en yaygın olarak kullanılmaktadır.

Clebsch ve Jeakle'nin manevi-dini danışmanlığın işlevselliği veya fonksiyonu olarak tanımladığı, iyileşme ve bu iyileşme sürecinin sürdürülebilir olması, rehberlik etme, çıkış yolları önerme ve yaşadığı toplumda insanlar arası uyumu artırma düzeyine, Clinebel bireyin büyümesi ve gelişimini sağlayacak olan destek ve besleyicilik fonksiyonunu da eklemiştir. Manevi danışmanlık bireylerin arasındaki uyumu sağladığı gibi gelişimini ve ilerleyişini sağlayacak yönleri de besler. Bu da onun aktif bir uygulama olduğunu göstermektedir. Lartey bu fonksiyonlara bir de kurtarıcı ve güçlendirici aktivitesi olduğunu eklemektedir. Kurtarıcılık manevi danışmanlar için danışanın yaşamış olduğu toplum baskısının neler olduğunu bulma ve bunları ortadan kaldırmak adına kültürel bir eylem gerçekleştirmeyi gerektirir. Güçlendiricilik ise kişinin kendini geliştirme, iyileştirme ve gerçekleştirmek için gereken toplumsal potansiyel kaynakları kullanmak ve yönlendirmeye yönelik çalışma ve faaliyetleri içerir.³⁷

Bir başka ifadeyle manevi danışmanlık insanların yaşam süreçlerinde üstesinden gelemedikleri yaşadıkları problemlere karşı bireyleri desteklemek, yol göstermek ve problemlerin içinden çıkmak için pozitif bir yaklaşım sergilemeyi kazandırmaktır. Özetle manevi danışmanlık için ortaya konulan bu tanımlamaların insanın bütünselliği baz alınarak bütünleyici bir bakış açısıyla iyi oluş yani psikolojik iyi hissetmeyi

³⁶ Emmanuel Yartekwei Lartey, *In Living Color, An Intercultural Approach to Pastoral Care and Counseling*, (Cesika Kingsley Publihers, 2003). 67.

³⁷ Halil Ekşi, *Manevi Yönelimli Psikolojik Danışma*, (Ankara: Nobel Yayın,2020), 38.

sağlamak ve ruh sağlığının güçlendirilmesi için farklı yaklaşım disiplinlerini ve bileşkeleri bir araya toplayan bir yaklaşım ve pratik olduğu görülüyor.³⁸

Dini yaşarken yanlış bir şey yapma, hataya düşme ve bunun neticesi olarak da sorumlu olmak, günaha girerek oluşan suçluluk duygusu ve manevi rahatsızlıktan kurtulup iç huzuru yakalamak, içinde bulunduğu manevi sıkıntıdan kurtulmak için aşkın bir güce yani kurtarıcıya dayanmak. İşte bu düşünceler insanları kahinlere, rahiplere ve büyücülere yöneltmiştir.

Brister'in yapmış olduğu tanımlama da dile getirdiği gibi, manevi danışmanlık dil, din, cinsiyet, ırk, sosyal sınıf farkı gözetmeksizin herkese verilen bir hizmettir. 158Bu tanımlamadan hareketle kişilerin durumları göz önüne alınmaksızın yardım etmek olduğu için zamanla dini değil manevi rehberlik kelimesi kullanılır olmuştur. Liddel, dini danışma anlayışının 'dini problem çözme olarak görülüp bu açıdan ele alınmasını bir sınırlama olarak kabul etmektedir. Oysa dini danışmanlık ve rehberlik konuları sadece kaynağı din olan problemler değil dini konuları içermeyen değişik alanlardaki sorunları da içine almaktadır. Dini danışmanlığın alanı sadece dini konular değil danışmanlığın kapsamı içerisine giren bütün problem konularıdır.³⁹ Bu şekilde genel bir çerçeve çizilmektedir.

Dini konuları içeren bazı hususiyetlerde, problem yaşayan ve özel olarak bilgilendirilmesi gereken insanların alanda uzman olarak yetişmiş görevli kimselere başvurmaları sebebiyle kendilerini dini konularda ve esaslar üzerine bilgilendirmek için verilen hizmet tanımlaması da manevi danışmanlığın farklı bir ifadesidir. Buradan hareketle dini danışmanlığın sunduğu tedavi modeli zihinsel, fiziksel ve manevi boyutlar arasındaki bağlantıyı sürdürmek şeklindedir.⁴⁰

Yapılan tanımlamaların bazı ortak noktaları, birbirlerini tamamlayan yanları vardır. Söylev bunları şu şekilde sıralamaktadır; Manevi danışmanlık hizmeti

³⁸ Mustafa Koç, "Manevî-[Psikolojik] Danışmanlık ile İlgili Batı'da Yapılan Bilimsel Çalışmaların Tarihi ve Literatürü (1902-2010) Üzerine Bir Araştırma -I", Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 12 /2 (2012), 201-237.

³⁹ Ömer Faruk Söylev, "Dini Danışma ve Rehberliğin Teolojik Temellerine İslâmî Yaklaşım", Diyanet İlmî Dergi 53/2 (2017), 79; Nurullah Altaş, Dini Danışmanın Teorik Temelleri, 329.

⁴⁰ Turgay Şirin, "Bilişsel Davranışçı Psikoterapi Yaklaşımıyla Bütünleştirilmiş Dini Danışmanlık Modeli", (Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013), 22.

Hristiyanlık kökenli gibi görünse de içerik ve şekil itibarıyla bütün din ve inançlarda manevi desteğe ihtiyaç duyan insanlara inandığı dinin argüman ve değerleriyle ,uzman kişiler tarafından verilebilir. Dini kelimesi, verilecek olan rehberlik ve danışma hizmetinin, dinsel kaynaklar üzerinden olacağını ifade eder. Birey hayatında karşılaştığı sorunlar ve hakkından gelemediği sıkıntıların içinden çıkamadığı zaman, danışma ihtiyacı hissederken, yaşadığı her yerde ve sürekli olarak rehberlik ihtiyacı duyar. Din de bunlardandır, manevi danışmanlık bir süreç gerektirdiği için ve bir sürecin sonucu olması hasebiyle ‘fetva’ ve benzeri dini irşat usullerinden kesin bir şekilde ayrıcalık gösterir. Dini danışma sürecini danışan ve danışmanı arasındaki süreç oluşturmaktadır. Bu süreçte danışanın problemleri çözülecek, hayatında nitelikli bazı değişiklikler ortaya çıkacaktır. Bu sürecin temeli olan öğrenme danışma boyunca yüz yüze ve sosyal bir ortamda gerçekleşmektedir. Manevi danışma ve rehberlik, bilimseldir, profesyonellik gerektiren bir yardımdır, disiplinler arası iletişimi vardır ve faaliyetlerinin dayandığı ilke ve yöntemleri vardır.⁴¹

Yapılan açıklamalardan yola çıkarak diyebiliriz ki, manevi danışmanlık; danışan kişinin önce kendini tanıması, anlaması, anlamlandırması, kendini gerçekleştirecek alanları keşfetmesi, doğal ve realist bir kişilik kazanması, kendini olumlu ve olumsuz bütün yönleriyle tanıyıp kabul etmesi, gizli güçlerini keşfedip geliştirmesi ve bütün bunların neticesi olarak gerek kendisi gerekse çevresi ile uyumlu mutlu ve huzurlu olması için verilen bir yardımcı amaçlamaktadır. Manevi danışmanlık teorik olduğu kadar pratik yönleri olan bir yaklaşımdır. Danışma sürecinde manevi danışman çözülmesi gereken bir problemin halledilmesinde danışan kişinin en çok benimsediği ve kendine en uygun gördüğü çözüm yollarıyla ilerler ve sorunu çözer.⁴²

2.2. Manevi Destek ve Rehberlik’in Tarihçesi

Manevi danışmanlığın tarihsel gelişimine ve kökenlerine indiğimiz zaman antik çağdan bu zamana kadar, ruhsal psikolojik rahatsızlıkların, negatif metafizik güçlerin sebep olduğu düşüncesiyle istenmeyen ve sorunlu durumlar şeklinde kabul edildiği, bu tür rahatsızlıkların genel olarak din adamları, rahipler, papazlar, hahamlar ve efsunlarla

⁴¹ Söylev, “Türkiye’de Dini Danışmanlık ve Rehberlik”, 63.

⁴² Mualla Selçuk, *Din Hizmetlerinde İletişim ve Halkla İlişkiler*,1.Baskı, (Eskişehir:Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2003), 133.

uğraşan medyumlar gibi toplumun maneviyat temsilcileri tarafından ortaya çıkartılıp, teşhis ve tedavi edilmeye çalışılmıştır. Manevi danışmanlığın kurumsal temelleri ise pastoral, hümanistik ve transpersonel yaklaşımlara dayandığı söylenebilir. İlk olarak Batı’da Amerikan Katolik Psikoloji Derneği’nin (ACPA) kurulması ile bir bilim dalı anlamında incelenmeye başlanmıştır. 1960’lı yıllara gelindiğinde ise Amerika’ da ortaya çıkan bu yaklaşım alanı psikolojinin bir alt dalı kabul edilip yaşam içinde bireyin karşılaştığı problemleri ve psiko-sosyal –dini bakış açılarını ele alarak açıklama getirilmeye çalışılmıştır.⁴³

İnsan popülasyonu genel yapısı itibarıyla sosyal bir varlıktır, bu nedenle çağlar boyunca birlikte yaşamışlardır. Bu süreçte ise doğal olarak gerek birbirleriyle gerek kendilerinin yaşadığı sorunları çözmek için birbirlerine bir şey sorma, yardım isteme ve danışma ihtiyacı duymuşlardır. Bu ihtiyaç insanların fitratlarından kaynaklanan bir özelliktir. Birey her ne kadar biyolojik ve psikolojik büyüme evrelerini tamamlamış, kişiliği oturmuş olsa bile tek başına hareket edemez mutlaka birilerine danışma ve sorma ihtiyacı duyar. Bu alanlardan bir tanesi de dini yaşantı veya manevi hayat olmuştur. İnsan maneviyatının yapı taşlarını yaşadığı sosyo-kültürel ortamda görerek öğrendikleri, bildikleri teşkil etmektedir. Birey bu şekilde görünür ya da örtük sınırları olan bir manevi düzeye ulaşır. Bu düzey fark edilebilir bazen de kontrol edilemeyerek ihmal edilebilir. Yine bu manevi düzey bireyi ruhsal sorunlarından ve psikolojik sıkıntılarından kurtarıp huzura kavuşturduğu gibi manevi ve ruhsal sorunların içerisine itebilir. Psikolojik yaklaşımların popüler olması, sebebiyle, psikoloji ilmi 19. yüzyılda insanı anlamlandıran yaşamının amacını belirleyen. Varoluşun temelini teşkil eden ve insanın derinliklerinden hâsıl olan mananın kaynağı maneviyat gerçeğini reddetmiş ve yok saymıştır. Ta ki maneviyatı karşılanması gereken bir ihtiyaç olarak gören Abraham Maslow’un ‘kendini gerçekleştiren kişiler’ üzerinde yaptığı araştırmaya kadar araştırılmamış, çok da ilgi görmemiştir.⁴⁴

⁴³ Mustafa Koç, “Manevî-[Psikolojik] Danışmanlık ile İlgili Batı’da Yapılan Bilimsel Çalışmaların Tarihi ve Literatürü (1902-2010) Üzerine Bir Araştırma -II”, Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 12 /2 (2012), 67.

⁴⁴ Suat Cebeci, “Bir Din Öğretimi Yaklaşımı Olarak Dini Danışma ve Rehberlik”, 59; Suat Cebeci, Dini Danışma ve Rehberlik (İstanbul; DİB Yayınları, 2016), 57.

Manevi danışmanlık ilk olarak Batı kaynaklı olarak “Pastorel Counseling” ve “Pastorel Care” adı altında “Dini Danışmanlık” hareketi olarak ortaya çıkmıştır. İlk çıkışı Hristiyan faaliyeti olduğundan dolayı ilk olarak kullanılan kavramlar ve açıklamalar da Hristiyan kültür ve ritüelleriyle alakalıdır. “Pastoral Care” ifadesi daha çok papaz, rahip gibi Hristiyan din adamlarının ilgi ve alakasını cezbetmiş ve bunun daha bilinçli ve bilimsel yapılması gerektiğini düşünerek dini danışma psikolojisi adı altında pastoral psikoloji oluşmuştur. Rahipler papazlar dini danışma adı altında Hristiyan misyonerlik faaliyetleri yürütmeye başlamışlardır. İnsanların maneviyatı kendilerini geliştirmek ve gerçekleştirmek için bir güç bir enerji kaynağı olarak kullanmaları zaman zaman mümkün olmamıştır. Özellikle dini topluluklar, din adamları insanların manevi sıkıntılarını, ruhsal bunalımlarını ortadan kaldırmak için çaba göstermişlerdir. Hatta sorunların çözülmesi için kaynak teşkil etmişlerdir. Lakin o dönemlerde bir ilim dalı olarak değerlendirilmiyordu. Bu zaman süreci içerisinde insanların manevi ihtiyaçlarının karşılanma ihtiyacı nedeni ile ortaya çıkmıştır. Bu gelişen süreçte hocalar, din adamları, rahipler ve kehanetle uğraşan büyücüler bile bir manevi deva arama kaynağı olarak görmüştür.⁴⁵

Manevi danışma ve rehberliğin bağımsız bir alan olması ise psikolojik rehberlik bilim alanının bütün yaklaşım ve teorilerini benimsemelerinden kaynaklanmaktadır.¹⁶³ Bu yüzden manevi danışmanlık ve rehberlik, psikolojik danışmanlığın ilke, yöntem, envanter ve bilgi toplama gibi yöntemlerini benimsediği için onun bir parçası veya bir birimi olarak kabul edilmesi mümkün olmaktadır

2.3. Aile İçi Problemlerin Çözümünde Manevi Destek ve Rehberliğin Önemi

Manevi ve dini alandan bakıldığında toplumun dini danışma ve rehberlik yapılması gereken bazı alanları vardır. Bu alanların bir kısmı psikolojik danışma ve psikoterapi alanlarıdır. Toplumunu oluşturan bireyler bazında manevi danışma gerektiren alanları şu şekilde sıralamak mümkündür. Bireylerin dini bilgi yetersizliği, dine dahil edilmiş hurafeler, din zannedilen batıl inançlar, yanlış öğretilmiş dini bilgiler, ahlaki zafiyetler, inanç problemleri, kötü alışkanlıklar, uyuşturucu ve alkol gibi bağımlılıklar,

⁴⁵ Şirin, Bilişsel Davranışçı Psikoterapi Yaklaşımıyla Bütünleştirilmiş Dini Danışmanlık Modeli, 60.

kültüre ve ananeye dayalı erken zorla evlendirilme, namus cinayetleri, doğal afetler, kazalar ve musibetler, hastalıklar, mapusluk halleri, kendini çaresiz güçsüz ve günahkar hissetme, yaşlanma, aile içi çatışma ve anlaşmazlık sorunları, umutsuzluğa düşme, kaygı duyma gibi manevi sorunlar, evlilik, boşanma, ölüm gibi kişiyi derinden etkileyen duygusal tepki vermelerine yol açan gelişmelerdir.⁴⁶

Bir dini ve manevi danışman kendisinden dini ve manevi yardım bekleyen kimselere yardımcı olurken psikolojik tekniklerden de yararlanmaktadır, aynı zamanda din kökenli maneviyattan da yararlanarak danışanlarına yardımcı olur.

Dini danışmanlığın konusunu oluşturan anormal dini haller vardır ki bunları şu şekilde sıralamak mümkündür. Gerçeğe uymayan duygusal algı yani sanrı deliri, melankolik ruh hali, sofuluk, aşırı stres ve üzüntüye maruz kalındığında sıkıntı şeklinde tezahür eden ruhsal rahatsızlık, mistik duyular ve duygular, bireyin takip edildiğini ya da öldürülme ihtimalinin olduğunu düşünerek ortaya çıkan perseksiyon yani deliri kendisini Allah Peygamber , mehdi zannetme iddiaları, büyü ve sihir gücünün olduğu ya da büyü ve sihir yapıldığı iddiaları, dini literatürde vesvese olarak geçen takıntı şeklinde nükseden stereotipler. Buna benzer durumlarda kişinin inancı noktasında manevi danışmanlık hizmeti verilerek iyileşme elde edilir. Yukarıda sayılan durumların birçoğu disipline edilmiş ve ehil kişiler tarafından tasavvufi yaklaşımlarla da çözülebilir.⁴⁷

Dini hassasiyeti yüksek olan danışanlarda, seküler bir danışman tarafından anlaşılama endişesi yaşandığında, kendini ifa edememe kaygısı duyulduğunda, bir takım farklı gerekçelerle, dünya görüşü kendisinden farklı bir terapistte gitmek istemeyebilir. Dindarlığı benimsemiş bireyler, farklı gerekçeler ortaya koyarak dini hassasiyeti olan bir danışmandan yardım almak isteyebilir. Seküler bir danışman tarafından yaşadıklarının manevi boyutunun tam anlaşılama endişesi ve dini inançların nedeni ile tenkit edilme garipsenme ya da kabullenilmeme yaşayabilecekleri duygusuna sahip olabilirler. Bu nedenlerden dolayı dindar kimliği ve maneviyat

⁴⁶ Şule A. Yüksel – Doğan M. Karacoşkun, *Tasavvuf Psikolojisi Din Psikolojisi El Kitabı*, (Ankara: Grafiker Yayınları, 2012), 216.

⁴⁷ Hüseyin Peker, “Dini Danışmanlık Bağlamında Aile Danışmanlığı ve Rehberliği (Samsun ve Aydın ile İrşad ve Rehberlik Büroları örneği)”, 2009, 153.

çerçevesi olan bir danışmana daha kolay ulaşabileceği ve daha iyi iletişim kurabileceği inancına, inançlarının değerlerine saygı duyabileceğini düşündüğü bir dini danışmana gitme isteği yüksek olacaktır.

Modern danışmanlık uygulamalarının dini içerikten ve manevi perspektiften uzak durması, günümüz seküler danışmanlık örneklerine bakıldığı zaman teori uygulama ve işlevlerin çoğunluğu dünyevi olmakla birlikte inanç faktörünün arka planda tutulduğu gözlemlenebilmektedir. Bu modellerle yapılan danışma seanslarında danışman ve danışan arasındaki inanç ve dünya görüşü farkı çoğu zaman pek dikkate alınmamaktadır. Doğal olarak bu durum bakış açısı farklılığı problemi çözmek yerine bir dizi anlaşmazlığı ve iletişim kopukluğunu beraberinde getirmektedir.⁴⁸

Din ve maneviyat üzerinden aile sürecine bakıldığında aşkın olan, manevi duygu, inanç uygulamalarının sağlıklı ve mutlu bir evlilik ve bu evliliğin işlevselliğinde etkili bir rol oynadığı bilinmektedir. Din ve maneviyat sosyal ilişkileri güçlendirmek, ruhsal iyileşmeyi sağlamak, psikolojik dayanıklılığı ve direnci artırmak noktasında önemli ruhsal bir motivasyondur. Aşkın, manevi değer ve inanışlar kişilerin kendi yaşamlarını anlamlandırma ve sosyal alanda kendilerini tanımlamalarına, ilişkilerine anlam kazandırmalarına ve birbirlerine değer vermelerine yardımcı olmaktadır. Bu yönüyle değer ve uygulamalar, hayat içerisinde karşı karşıya gelinmesi mümkün olan risklerin ve engellerin kabullenmesini kolaylaştırmaktadır. Geçmiş süreçte bu yaklaşımlar ve kavramlar göz önüne alınmamış ihmal edilmiş olsalar da günümüzde özellikle psikolojik danışmanlık alanında kullanımı her geçen gün artmaktadır. Maneviyatın çift ve aile ilişkilerinde ne kadar önemli olduğu anlaşılmış ve çift ve aile danışmanlığı maneviyat perspektifinden ele alınmaya başlanmıştır.

Maneviyat destekli çift ve aile terapisinde partnerler arasında uyumlu sağlıklı manevi ya da dini bir bağın bulunması hem bireysel iyileşmeyi artırmakta hem de çiftler arasında kurulan ilişkinin daha sağlıklı olmasını sağlamaktadır. Yapılan araştırma sonuçlarına bakarak diyebiliriz ki; manevi inanışların ve yönelimlerin psikolojik stresi ciddi oranda düşürerek, evli çiftler arasında uyum ve bütünleşmeyi artırmıştır.

⁴⁸ A. Reza Arasteh - Enis A. Sheikh, *Tasavvuf: Evrensel Benliğe Giden Yol, Sufi Psikolojisi: Bilgeliliğin Ruhunu, Ruhun Bilgeliliği* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2015), 54-55.

Genel anlamda ifade edecek olursak; bağımlılık, travma, kaygı, rehabilitasyon, çift ve aile terapisi alanlarında, dinin ve maneviyatın önemli bir rolünün olduğunu yapılan çalışmalar ortaya koymuştur. İnsanları zorlayan, içinden çıkılmaz zor bir sürecin içine iten olumsuz deneyimler kötü tecrübeler karşısında, sadece bireyin bilişsel duygusal ve fiziksel yönü değil, aynı zamanda manevi yönünün de ele alındığı bütünleştirici yaklaşımlara ihtiyaç duyulmaktadır. Günümüzde bağımlılık oranları, travma kaynaklı bozukluklar, kaygı bozuklukları, aile ve çiftlerin yaşadığı problemlerin arttığı görülmektedir. Bu sıkıntı ve problemlerin aşılmasında din ve maneviyatın büyük önemi vardır. Manevi danışmanlık hizmetleriyle danışan kişinin sorunları din ve maneviyat ekseninde çözüme kavuşturulmaktadır. Bu manevi danışmanlık hizmetlerinde tasavvuf ehli kadınların yaşamları aile içi davranış ve tutumları, sabır ve itaat örnekleri ile rol model oluşturmaları sağlanabilir. Mesela bir Rabi'at'ül Adaviyye modeli oluşturabilir. Aynı zamanda tasavvuf büyüklerinin eşlerine çocuklarına tutum ve davranışları üzerinden örneklemelerle aile içi şiddet, geçimsizliklerin çözülmesinde rehberlik etmesi mümkündür.⁴⁹

⁴⁹ Şirin, Bilişsel Davranışçı Psikoterapi Yaklaşımıyla Bütünleştirilmiş Dini Danışmanlık Modeli, 60.

SONUÇ

Türkiye’de Manevi Danışmanlık ve Rehberliğin uygulamaya geçirilmesine henüz yeni bir adım olarak bakılabilir. Manevi Danışmanlık ve Rehberlik uygulamalarının nasıl yürütüleceği konusundaki malumat hakkında hâlihazırda Batı’daki uygulamalar takip edilmektedir. Uygulamanın geçerliliği ve gerekli görülen birçok kurumda kullanılabilmesi için ülkemizde hem resmi hem de gayri resmi çalışmalar yapılmaya devam edilmektedir. Bununla beraber henüz Türkiye’de Manevi Danışmanlık ve Rehberlik alanında uygulanacak yöntem problemleri hala araştırılmaktadır.

Tarihsel süreç incelendiğinde manevi danışmanlığın birçok değişik şekilde uygulandığı kabul edilmekle birlikte ülkemiz, manevî danışmanlık uygulamalarına profesyonel bir meslek olarak çok yeni başlamış, daha yolun başında kabul edilebilir. Bu noktada manevi danışmanlığa paralel olarak ülkemizde uygulanan dini danışmanlık kuramsal anlamda pastoral psikolojiye dayandırılmaktadır. Dünyada ve ülkemizde konu ile ilgili yapılan bazı çalışmalarda pastoral psikoloji ve Manevi Danışmanlık ve Rehberlik aynı anlamda kullanılmış, bazılarında ise iki farklı kavram olarak ele alınmıştır. Bu kavramların isimlendirmesinin yapılması bu alana yönelik yapılacak çalışmalara rehberlik edecektir.

Tasavvuf psikolojisi, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî’nin eserlerinin katkısıyla aile terapisinde de danışmanlık anlamında mesafe kat etmiş ve evlilik sorunlarının çözümünde ciddi katkılar sağlamıştır. Yine Tarhan tarafından kaleme alınan Mevlâna ile Aile Terapisi adlı eserde Batı medeniyetinde aile kurumunun yaşadığı kriz durumlarından söz etmiş ve önlem alınmadığı takdirde kültürümüzde de benzer sorunların yaşanmasının kaçınılmaz olduğu endişesini dile getirmiştir. Batı medeniyetinde aile kurumunun yaşadığı kriz durumlarından söz etmiş ve önlem alınmadığı takdirde kültürümüzde de benzer sorunların yaşanmasının kaçınılmaz olduğu endişesini dile getirmiştir. Yazar ile kurumunun işlevselliğini koruması adına Mevlâna ile kendi yorumlarının harmanlanması sayılabilecek önerileri de satır aralarında sunarak modern psikolojide ve manevi danışmanlıkta modern çağın evlilik sorunlarına çözüm üretilmektedir.

KAYNAKÇA

- Altaş, Nurullah. “Dini Danışmanın Teorik Temelleri”. Erişim Tarihi:21.12.2023 <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/37/751/9613.pdf>.
- Arasteh, A. Reza. - Sheikh,A. Enis. *Tasavvuf: Evrensel Benliğe Giden Yol, Sufi Psikolojisi: Bilgelğin Ruhü, Ruhun Bilgeligi*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2015.
- Aybey, Salih. “Osmanlıdan Günümüze Türk Toplumunun Aile Kurumuna Bakışı ve Aile Yapısındaki Değişimin Değerlendirilmesi”. *Tarih Okulu Dergisi* 9/27 (2010), 203 – 217.
- Bahadır Yılmaz, Emel. – Öz Fatma. “The Effectiveness of Empowerment Program on Increasing Self-Esteem, Learned Resourcefulness, and Coping Ways in Women Exposed to Domestic Violence”. *Issues Ment Health Nurs*, 39/2 (2018), 135-141.
- Bingöl, Y. Tülay. –Erkek, Y. Zümrüt. “Duygusal Zekâ ve Şiddet”, *MEYAD Akademi* 1/2 (2020), 165-181.
- Buzawa, Eva Schlesinger. - Buzawa, G. Carl. *Domestic Violence: The Criminal Justice Response*. Sage Publications, 2002.
- Cebeci, Dilaver. *Tanzimat ve Türk Ailesi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1993.
- Cebeci, Suat. “Bir Din Öğretimi Yaklaşımı Olarak Dini Danışma ve Rehberlik”. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 8/19 (2010), 53-69.
- Cebeci, Suat. *Dini Danışma ve Rehberlik*. İstanbul; DİB Yayınları, 2016.
- Crowell, Nancy A. - Burgess, Ann W. *Understanding Violence Against Women*. Whashington DC: American Psychological, 1996.
- Dızman Şentürk, Zeynep. “Osmanlı’dan Günümüze Türk Aile Yapısının Değerlendirilmesi”. *the Journal of Academic Social Sciences*, (2019).
- Doğan, İsmail. *Osmanlı Ailesi*. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2001.
- Doğan, İsmail. *Vatandaşlık ve İnsan Hakları*. Ankara: Pegem Yayıncılık, 6.Baskı, 2007.
- Duben, Alan. *19. ve 20. Yüzyıl Osmanlı-Türk Aile ve Hane Yapıları, Türkiye’de Ailenin Değişimi*. İstanbul: Maya Matbaacılık ve Yayınları, 1984.
- Ekşi, Halil. *Manevi Yönelimli Psikolojik Danışma*. Ankara: Nobel Yayın, 2020.
- Eröz, Mehmet. – Ali, Güler. *Türk Ailesi*. Ankara: AKM Yayınları, Milli Eğitim Basımevi, 1998.

- Kaya, Didem. - Gölbaşı, Zehra. “Son Sınıf Hemşirelik ve Ebelik Öğrencilerinin Gebelikte Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle İlgili Görüşleri”. Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi 7/4 (2016), 202-208.
- Kızmaz, Zahir. “Şiddetin Sosyo-Kültürel Kaynakları Üzerine Sosyolojik Bir Yaklaşım”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 16/2 (2006), 247-267.
- Koç, Mustafa. “Manevî-[Psikolojik] Danışmanlık ile İlgili Batı’da Yapılan Bilimsel Çalışmaların Tarihi ve Literatürü (1902-2010) Üzerine Bir Araştırma –I”. Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 12/2 (2012), 201-237.
- Koç, Mustafa. “Manevî-[Psikolojik] Danışmanlık ile İlgili Batı’da Yapılan Bilimsel Çalışmaların Tarihi ve Literatürü (1902-2010) Üzerine Bir Araştırma -II”, Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 12 /2 (2012), 201-237.
- Lartey, Y. Emmanuel. *In Living Color, An Intercultural Approach to Pastoral Care and Counseling*. Cesika Kingsley Publihers, 2003.
- Maciver, R. M. – C., Pagey. *Society*. London: MacMillan, 1961.
- Marianne, Flury. – Elisabeth, Nyberg. – Anita, Riecher-Rössler. *Domestic Violence Against Women: Definitions, Epidemiology, Risk Factors And Consequences*. Swiss Med Wkly, 2010.
- Mavili, Aliye. *Aile İçi Şiddet: Kadının ve Çocuğun Korunması*. Ankara: Elma Yayınevi, 2014.
- McWilliams, Monica. *Bringing It Out in the Open: Domestic Violence in Northern Ireland: A Study Commissioned by the Department of Health and Social Services*. Northern Ireland, HM Stationery Office, 1993.
- Ortaylı, İlber. *Osmanlı Toplumunda Aile*. İstanbul: Pan Yayıncılık, 2001.
- Özerkmen, Necmettin. - Gölbaşı, Haydar. “Toplumsal Bir Olgu Olarak Şiddet”, SBArD 15 (2010), 23-37.
- Peker, Hüseyin. “Dini Danışmanlık Bağlamında Aile Danışmanlığı ve Rehberliği (Samsun ve Aydın ile İrşad ve Rehberlik Büroları örneği)”. (2009), 162-175.
- Ravneet, Kaur. – Suneela, Garg. “Addressing domestic violence against women: An unfinished agenda”. Indian Journal Of Community Medicine: Official Publication Of Indian Association Of Preventive & Social Medicine 33/2 (2008), 73-76.
- Robert, F. Winch. *The Modern Family, Halt Rinchait And Winston*. New York: Social Forces, 1952.
- Selçuk, Mualla. *Din Hizmetlerinde İletişim ve Halkla İlişkiler*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2003.

- Söylev, Ömer Faruk. "Dinî Danışma ve Rehberliğin Teolojik Temellerine İslâmî Yaklaşım". *Diyanet İlmî Dergi* 53/2 (2017), 75-100.
- Şirin, Turgay. "Bilişsel Davranışçı Psikoterapi Yaklaşımıyla Bütünleştirilmiş Dini Danışmanlık Modeli". (Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013).
- Tabakoğlu, Ahmet. *Osmanlı Toplumunda Aile, Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi I*. Ankara: BAAK Yay, 1992.
- Türk, Hikmet Sami. *Çağdaş Türkiye İçin Türk Medeni Kanunu*. Ankara: 2002.
- Uluğ, İlknur. "Ailenin Korunmasına Dair Kanun Hükümleri Çerçevesinde Aile İçi Şiddetin Önlenmesi", *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi* 6 (2005), 440.
- Yüksel, A Şule. –Karacoşkun, M. Doğan. *Tasavvuf Psikolojisi Din Psikolojisi El Kitabı*, Ankara: Grafiker Yayınları, 2012.